

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан соціально-гуманітарного факультету

Оксана ГОМОТЮК

«*серпень*» 2023 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. проректора з науково-педагогічної роботи

Віктор ОСТРОВЕРХОВ

«*31*» «*серпень*» 2023 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Навчально-наукового інституту новітніх освітніх технологій

Святослав ПИТЕЛЬ

«*31*» «*серпень*» 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

**з дисципліни «ЕТНОПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА СУСПІЛЬНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ»**

ступінь вищої освіти – **перший (бакалаврський)**

галузь знань – **02 «Культура і мистецтво»**

спеціальність – **028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»**

освітньо-професійна програма – **Менеджмент соціокультурної діяльності**

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекції (год.)	Практ. (год.)	ІРС (год.)	Тренінг, КПЗ (год.)	Самост. робота студ. (год.)	Разом (год.)	Екзамен (сем.)
Денна	2	3	28	28	3	8	83	150	3
Заочна	2	3,4	8	4	-	-	138	150	4

Тернопіль – ЗУНУ
2023

31.08.2023

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», затвердженої Вченою радою ЗУНУ, протокол № 9 від 15 червня 2022 р.

Робочу програму розробив доктор політичних наук, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Микола ЛАЗАРОВИЧ

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, протокол № 1 від 28.08.2023 р.

Завідувач кафедри
кандидат історичних наук, доцент

Ірина НЕДОШИТКО

Розглянуто та схвалено групою забезпечення спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності,
протокол № 1 від 28.08.2023 р.

Керівник групи
забезпечення спеціальності,
кандидат історичних наук, доцент

Олена СТЕФАНІШИН

Гарант ОПІ,
кандидат історичних наук, доцент

Олена СТЕФАНІШИН

**СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕТНОПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ»**

1. Опис дисципліни «Етнополітика України та суспільні трансформації»

Дисципліна «Етнополітика України та суспільні трансформації»	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 5	Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»	Статус дисципліни: <i>обов'язкова</i> Мова навчання: <i>українська</i>
Кількість залікових модулів – 4	Спеціальність: 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»	Рік підготовки: <i>Денна – 2</i> <i>Заочна – 2</i> Семестр: <i>Денна – 3</i> <i>Заочна – 3, 4</i>
Кількість змістових модулів – 2	Освітньо-професійна програма: «Менеджмент соціокультурної діяльності»	Лекції: <i>Денна – 28 год.</i> <i>Заочна – 8 год.</i> Практичні заняття: <i>Денна – 28 год.</i> <i>Заочна – 4 год.</i>
Загальна кількість годин – 150	Ступінь вищої освіти – перший (бакалаврський)	Самостійна робота: <i>Денна – 83 год.</i> <i>(у т. ч. тренінг/кпіз – 8 год.)</i> <i>Заочна – 108 год.</i> Індивідуальна робота: 3 <i>Денна – 3 год.</i>
Тижневих годин – 10, з них аудиторних – 4		Вид підсумкового контролю – екзамен

2. Мета і завдання дисципліни «Етнополітика України та суспільні трансформації»

2.1. Мета вивчення дисципліни: сформуванню в студентів систему знань про особливості й загальні тенденції етнонаціональної політики України та етнополітичного розвитку українського суспільства, забезпечення прав етнічних меншин, національно-культурний розвиток, толерантність в етнонаціональній сфері, вирішення проблем імміграції, сучасні міграційні процеси та міжнаціональні відносини в нашій державі; виробити та розвинути навички самостійного аналізу етнополітичних процесів, уміння передбачати перспективи їхнього розвитку.

2.2. Завдання вивчення дисципліни: надати студентам базові теоретичні знання про особливості й загальні тенденції розвитку міжнаціональних відносин в історичній ретроспективі; сформуванню цілісне уявлення про напрямки й зміст етнополітики Української держави на різних етапах її розвитку; навчити використовувати здобуті знання під час аналізу особливостей етнонаціональної сфери в сучасній Україні, етномультікультуралізму, толерантності, міграційних процесів на теренах нашої держави; формувати у майбутніх спеціалістів загальнолюдські цінності, патріотичні переконання, позитивне ставлення до активної участі в будівництві української державності та державного патріотизму, відчуття причетності до понад тисячолітньої історії українського народу.

2.3. Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни:

ЗК18. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

СК1. Здатність критично усвідомлювати взаємозв'язок між культурними, соціальними та економічними процесами.

2.4. Передумови для вивчення дисципліни: «Політологія», «Історія та культура України», «Філософія».

2.5. Результати навчання:

ПР2. Збирати та впорядковувати інформацію.

ПР9. Оцінювати сучасну соціокультурну ситуацію.

ПР18. Проявляти самостійність суджень та самокритичність у процесі дискусії.

3. Програма навчальної дисципліни «Етнополітика України та суспільні трансформації»

Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти етнополітичних процесів.

Тема 1. Етнополітика України та суспільні трансформації як навчальна дисципліна.

Предмет курсу «Етнополітика України та суспільні трансформації», його визначення та взаємозв'язок з іншими науками. Актуалізація етнополітичної проблематики. Систематизація уявлення про етнополітику, визначення її принципів. Характеристика взаємозв'язку етнополітики з іншими науками.

Функції і завдання етнополітики. Основні функції етнополітичної науки: ідеологічна (програмова), інструментальна (технологічна), інтегративна, інтерпретивна (пояснювальна), критична, методологічна, моделювання, описова (дескриптивна), прикладна, прогностична (передбачувальна), світоглядна (виховна), теоретико-пізнавальна (гносеологічна), політичної соціалізації. Мета та завдання вітчизняної етнополітики.

Методи етнополітики. Загальнонаукові та специфічні методи дослідження.

Джерела вивчення і література. Початок вивчення історії різних етносів на українських землях. Історіографічні етапи дослідження етнополітики в Україні. Джерела вивчення етнополітичних процесів. Наукові дослідження. Довідкова література. Ресурси Інтернету.

Тема 2. Зародження та розвиток етнополітичної думки: західна і вітчизняна традиції.

Виникнення й еволюція зарубіжної етнополітичної думки. Релігія як особлива частина світосприйняття, що об'єднує народ або плем'я. Зародження етнополітичної думки в Античній Греції та Стародавньому Римі. Консервативна та ліберально-демократична тенденції у розвитку етнополітичної думки. Етнополітичні погляди за доби європейського Відродження й Просвітництва. Н. Макіавеллі. Формування етнополітичних ідей наприкінці XVIII – XIX ст. Значення Американської та Великої Французької революцій для розвитку концептуальних засад етнополітичної думки.

Концептуальне осмислення особливостей етнополітичного розвитку України в українській суспільно-політичній думці. Історико-політологічне значення княжої держави. Етнополітична думка XIV–XVI ст. Ю. Котермак-Дрогобич та С. Оріховський. Києво-Могилянська академія. Суспільно-політичні ідеї періоду української державності другої половини XVII–XVIII ст. Спроби моделювання засад етнічної політики в Україні наприкінці XVIII – на початку XX ст. Етнополітична програма Української національної революції 1917–1921 рр. Етнополітичні ідеї націонал-комунізму. Ідеологія інтегрального націоналізму Д. Донцова. Розвиток етнополітичної сфери українськими вченими в діаспорі. Актуальні історіософські, етнополітологічні проблеми нинішнього етапу розвитку українського суспільства.

Тема 3. Суб'єкти та об'єкти етнополітичних процесів.

Суб'єктно-об'єктна детермінація етнополітики. Суб'єкти та об'єкти етнополітики. Етнополітичний інтерес. Економічні й соціокультурні фактори як важлива передумова етнополітичної суб'єктності особи. Теорії етносу. Етнодиференціюючі ознаки. Термін «народність».

Етнополітична суб'єктність націй, національних (етнічних) меншин і корінних народів. Нація як один із найголовніших суб'єктів етнополітики. Територіальна, етнічна та етнотериторіальна концептуальні моделі формування нації. Національні (етнічні) мен-

шини як дієві суб'єкти етнополітики. Типологія національних меншин. Співвідношення між поняттями «етнічна меншина» і «національна меншина». Корінні народи.

Місце політичних інститутів в етнополітичних процесах. Відносини держави з етносами. Концептуальні засади етнополітичного розвитку українського суспільства. Політичні партії як суб'єкти етнополітики. Етнічна еліта.

Особливості функціонування суб'єктів в етнополітиці України. Етнічні українці, їх типологічні ознаки. Етапи етногенезу українців як народності. Етнографічні групи, етноніми та основні регіони українців. Мовно-культурні орієнтації. Структура сучасного етнополітичного організму України.

Тема 4. Міжнародний досвід захисту прав національних меншин та втілення його в українському законодавстві. Державна політика щодо репатріантів.

Формування світової практики захисту прав національних меншин. Національні меншини в контексті захисту Лігою Націй, Організацією Об'єднаних Націй. «Загальна декларація прав людини» (1948). «Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» (1965). «Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин» (1992). Регіональні системи захисту прав меншин. Політика «мультикультуралізму».

Застосування міжнародного досвіду захисту прав національних меншин в українському законодавстві. Декларація про державний суверенітет України (1990), Акт проголошення незалежності України (1991), Конституція України (1996) – стратегічні акти етнополітики незалежної Української держави. Декларація прав національностей України (1991). Закон України «Про національні меншини в Україні» (1992). Застосування в національному законодавстві та практиці міжнародних стандартів захисту прав меншин.

Тема 5. Етнополітичні конфлікти.

Визначення, зміст, специфіка етнополітичних конфліктів та їх причини. Актуалізація етнополітичних проблем. Співвідношення між політичними, міжетнічними та етнополітичними конфліктами. Сутність етнополітичного конфлікту, його суб'єкти та об'єкти. Теоретичні підходи вивчення етнополітичних конфліктів. Найпоширеніші причини етнополітичних конфліктів.

Динаміка й типологія етнополітичних конфліктів. Форми вияву та стадіальна динаміка розвитку етнополітичних конфліктів. Класифікація та типізація етнополітичних конфліктів.

Форми, способи регулювання етнополітичних конфліктів. Етапи вирішення конфліктів. Ухвалення стратегічних рішень, спрямованих на попередження та нейтралізацію кризових явищ. Здійснення заходів щодо врегулювання етнополітичних конфліктів. Дипломатичні переговори. Недопущення розростання етнополітичного конфлікту. Варіанти врегулювання етнополітичних конфліктів. Шляхи й методи розв'язання міжнаціональних проблем у незалежній Україні.

Тема 6. Етногенез та етнічна історія українців.

Основні теорії походження українців. Трипільсько-арійська версія: за і проти. Давньоруська концепція як ідеологічне підґрунтя експансії Московії на українські землі. Пізньосередньовічна версія. Ранньослов'янська концепція походження українців. «Звичайна схема «руської» історії й справи раціонального укладу історії східного слов'янства» М. Грушевського.

Періодизація етногенезу та етнічної історії українців. Трипільська культура. Кіммерійське військово-політичне об'єднання. Грецькі міста-поліси. Скіфи. Сармати. Антське державне об'єднання.

Історична зумовленість етнонаціональної структури українського суспільства. Геополітичне становище України. Етнодемографічні наслідки перебування українських земель у складі іноземних держав. Формування сучасної етнонаціональної структури українського суспільства. Кримські татари – корінний народ України.

Змістовий модуль 2. Етнополітичні виміри історії України.

Тема 7. Етнополітична трансформація на українських землях періоду княжої держави.

Руська держава в етнополітичному контексті. Переростання окремих етнічно-політичних спільнот («союзів племен») у феодальні князівства. Формування Русі. Варязький фактор. Київські князі. Об'єднання східнослов'янських племен. Воєнні походи на схід і на південь. Розширення кордонів Київської Русі. Зв'язки з Візантією та Заходом. Християнізація Русі. Слов'янські абетки – кирилиця та глаголиця. Формування українського етносу. Ідея запоруки цілісності багатоетнічної Русі. Хозарсько-юдейська община. Повстання проти лихварства. Осідання чужинців на Русі. Боротьба з печенігами, половцями та іншими кочівниками південних степів. Монгольська навала.

Галицько-Волинське князівство як спадкоємець Києва, який занепадав. Об'єднання більшої частини української етнографічної території. Походи князів та розширення меж держави. Зазивання до міст іноземців. Західноєвропейський культурний вплив на Україну.

Тема 8. Етнополітичне становище України в умовах іноземної колонізації (середина XIV – перша половина XVII ст.).

Велике князівство Литовське як спадкоємиць Київської Русі. Відносини між литовськими племенами та Руською державою. Боротьба Литви проти Лівонського та Тевтонського орденів. Створення Великого князівства Литовського. Централізація влади великим князем Міндовгом, його відносини з хрестоносцями та галицько-волинським королем Данилом. Завоювання Литвою західноруських земель. Відносини між литовським князем Войшелком та галицько-волинськими князями Шварном і Левом. Правління великого князя Гедиміна. Особливості захоплення руських земель. Боротьба проти Московського князівства. Правління князя Любарта-Дмитра Гедиміновича на українських землях. Боротьба князя Ольгерда Гедиміновича з Польщею та Ордою за українські землі. Політичний лад Великого князівства Литовського. Кревська унія 1385 р., її причини та наслідки. Боротьба за Київську митрополію між Великим князівством Литовським та Московією. Політика великого князя Литовського Вітовта. Грюнвальдська битва. Князь Свидригайло. Боротьба за збереження автономії українських земель. Князівські змови.

Міжетнічні взаємини у Речі Посполитій. Зближення Литви і Польщі. Процеси ополячення. Магнати та шляхта. Люблінська унія, її причини, передумови, сутність. Поширення правового режиму Речі Посполитої на українські території. Економічне становище населення. Загарбання польськими магнатами і шляхтою українських земель. Марнославство польської знаті. Зростання кріпосницької експлуатації українських селян. Ремісничі цехи. Національно-релігійні утиски. Українська православна церква як об'єднувач українства. Реформаційний та контрреформаційний рухи. Орден єзуїтів. Протидія братств окатоличенню та ополяченню українського населення. Причини, суть і наслідки Берестейської унії. Відносини в трикутнику: польська шляхта, українське селянство та єврейство. Єврейське гетто. Українсько-єврейські стосунки.

Політика Московської держави, Кримського ханства, Молдавського князівства та Угорщини щодо України.

Тема 9. Міжетнічні взаємини в Українській державі середини XVII – XVIII ст.

Українське козацтво: етнополітичні аспекти. Татаро-турецькі напади на українські землі. Покозачення значної частини народу. Гетьманування Петра Сагайдачного. Участь козацтва у польсько-московських війнах. Козацькі та селянські повстання проти польських панів. «Статті для заспокоєння руського народу». Національно-релігійне й політичне безправ'я та економічний визиск українського народу.

Етнополітичні риси Української національно-визвольної революції під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Боротьба між українцями й поляками. Єврейські погроми. Заходи Б. Хмельницького щодо обмеження козацько-селянської стихії. Інтеграція греків до українського суспільства, їхня посередницька діяльність. Торговельні привілеї грецьким купцям. Українська козацька держава. Вихід України зі складу Речі Посполитої й утворення військово-політичного союзу з Московською державою.

Доба Руїни. Національно-колоніальна політика Московії та Польщі на Лівобережжі й Правобережжі. Спустошливі татарські напади.

Українські землі в етнополітичних процесах кінця XVII – XVIII ст. Політична історія Гетьманської України. Наступ на права та вольності українського народу. Ліквідація Гетьманщини та Запорозької Січі, заселення їх чужинцями. Межа єврейської осілості. Становище Слобідської, Південної, Правобережної та Західної України.

Тема 10. Українські землі під владою Російської та Австро-Угорської імперій: етнополітичний аспект.

Національна політика російського царату. Встановлення загальноімперського адміністративного ладу. Адміністративний поділ українських земель. Поширення антиросійських настроїв. Формування «малоросійської ментальності». Набуття лівобережним міщанством поліетнічного російськомовного характеру. Іноетнічне поле України. Поширення польських політичних і культурних впливів на Правобережжі. Повстання поляків проти Росії. Посилення русифікаторської політики. Українсько-польсько-російсько-єврейські національні суперечності Правобережної України. «Смуга осілості» для євреїв. Релігійні суперечності. Заселення Південної (Степової) України чужинцями.

Етнополітика Австро-Угорщини. Цислейтанія й Транслейтанія. Приєднання Галичини, Буковини та Закарпаття. Етнічна різноманітність як особливість імперії. Етнічний склад західноукраїнських земель. Протистояння українців із поляками та румунами. Урбанізаційні проблеми українського населення. Реформи освіченого абсолютизму. Етнополітичні процеси періоду революції 1848–1849 рр. Політизація західноукраїнського національного руху останньої третини XIX ст.

Загострення становище корінних мешканців та національних меншин України під час Першої світової війни. Українські землі в планах воюючих сторін. Трагедія розшматованої нації. Легіон УСС.

Тема 11. Національне питання в період Української революції 1917–1921 рр.

Дихотомія декларування та детермінант реалізації основних прав і свобод. Політика українських державних формувань 1917–1921 рр. щодо забезпечення громадянських прав і свобод, умов етнокультурної самобутності та політичного розвитку національних меншин, ступеня преференційного режиму для окремих із них. Національно-персональна автономія як перша у світовій практиці спроба не лише законодавчо забезпечити права національних меншин, а й ввести їх у загальні конституційні межі держави. Нормотворчі та інституційні заходи щодо захисту фізичних прав. Причини й наслідки єврейських погромів в Україні. Ставлення української влади до єврейських погромів. Сили, причетні до погромницького руху.

Національні меншини як суб'єкти етнополітичних відносин. Рівень політичної мобілізації національних меншин, їхня політична інституалізація, ставлення до українського руху на різних етапах державотворення. Українське державне будівництво крізь іноетнічну призму. Участь національних меншин у представницьких та виконавчих структурах влади. Розбудова етнічними спільнотами національно-персональних автономій. Досягнення національних меншин у законодавчій, інституційній, етнокультурній сферах, набутті досвіду державотворення.

Тема 12. Українці в складі СРСР та інших східноєвропейських держав (1920-ті – середина 1950-х років): правосуб'єктний статус та етнополітичне становище.

Політика «коренізації», її сутність, причини і передумови. Відродження української культури. Реалізація спеціальних програм сприяння політичному і культурному розвитку національних меншин. Врахування етнічного фактора в адміністративно-територіальному поділі.

СРСР як імперія з успадкованою російською традицією. Національна політика в період остаточного оформлення радянської командно-адміністративної системи. Відновлення в сфері міжнаціональних відносин СРСР імперського великодержавництва, завуальованого ідеологічною доктриною «дружби народів». Квітнева 1938 р. постанова ЦККП(б)У про реорганізацію національних шкіл в Україні. Ліквідація національних адміністративно-територіальних одиниць.

Основні риси етнополітики східноєвропейських держав між світовими війнами. Український політичний та громадський сектори в Польщі. Пацифікація. Румунський окупаційний режим. Національні орієнтації українців під владою Чехо-Словаччини.

Етнополітичні процеси періоду Другої світової війни та післявоєнної відбудови. Національні особливості радянізації західноукраїнських земель. Нацистські репресивні акції проти населення України. Українсько-польський конфлікт. Післявоєнний моральний та фізичний терор у СРСР проти національної інтелігенції, депортації цілих народів із місць їх постійного проживання, суцільна русифікація, насадження великодержавної ідеї.

Тема 13. Проблеми національного розвитку в СРСР другої половини 1950-х – 1991 р.

Етнополітичні процеси періоду хрущовської «відлиги». Відновлення в УРСР елементів українізації. Включення Кримської області до складу України, його причини й наслідки. Участь українців у програмі освоєння цілинних земель у Казахстані та Західному Сибіру. «Шістдесятницький» рух.

Політика русифікації та денационалізації етнічних груп у другій половині 1960-х – середині 1980-х років. Прикриття потреб національного розвитку гаслами «пролетарського інтернаціоналізму», «розквіту і зближення націй у СРСР», «формування нової історичної спільності «радянський народ». Форсування міжнаціонального зближення. Рішуча боротьба з проявами «українського буржуазного націоналізму».

Початок етнічного відродження народів СРСР під час горбачовської «перебудови». Критика національної політики КПРС. Реабілітація незаслужено звинувачених і репресованих народів, їхніх національних героїв, культурних діячів. Діяльність національно-патріотичних об'єднань та організацій. Вплив зарубіжних діаспор. Спротив етнонаціональних спільнот насильницькій асиміляції та русифікації. Зародження нового (критичного) етнополітичного мислення.

Тема 14. Етнополітика незалежної України на сучасному етапі.

Етнонаціональна структура українського суспільства. Психічний склад українців. Особливості менталітету українського народу. Формування етнічної гетерогенності населення України. Етнографічні групи українського етносу. Становлення поліетнічності українського суспільства. Мовний аспект. Поліконфесійність українського суспільства.

Національні меншини в незалежній Україні. Етнонаціональний склад населення пострадянської України. Державна етнокультурна політика в Україні та задоволення національно-культурних потреб національних меншин. Реалізація державної етнонаціональної політики: регіональні аспекти. Проблема легітимності Кримської автономії. Політико-правова та соціально-культурна адаптація депортованих народів.

Законодавче забезпечення етнополітичного розвитку сучасної України. Формування політико-правових засад етнополітики України напередодні розпаду СРСР. Законодавче забезпечення національно-державного і культурного розвитку українського етносу. Еволюція законодавчих засад розвитку національних меншин України.

Тема 15. Зовнішньополітичний напрям етнополітики України.

Співробітництво України з іноземними країнами та міжнародними організаціями. Міжнародні багатосторонні договори щодо захисту іноетнічного населення. ООН. ОБСЄ. Рада Європи. Захист прав національних меншин шляхом укладення міжнародних договорів та міжвідомчих угод. Діяльність змішаних міжурядових комісій. Участь національних меншин у діяльності неурядових організацій та налагодженні транскордонних контактів.

Українська діаспора у сфері зовнішньої політики України. Спільні основні якісні характеристики українців. Основні показники специфічної структури українського етносу. Схема трьох кіл англійського етнологіста Е. Сміта. Шляхи утворення діаспор. Визначення щодо українців, розселених поза межами України. Хвилі української еміграції. Українська діаспора в сфері етнополітики України. Міжвідомча координаційна рада з питань співробітництва з українською діаспорою та її основні завдання й повноваження.

4. Структура залікового кредиту дисципліни «Етнополітика України та суспільні трансформації»

денна форма навчання

	Кількість годин				
	Лекції	Практичні заняття	Самостій на робота	Індивідуальна робота	Контрольні заходи
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Теоретичні аспекти етнополітичних процесів					
Тема 1. Етнополітика України та суспільні трансформації як навчальна дисципліна.	2	2	4/7		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 2. Зародження та розвиток етнополітичної думки: західна і вітчизняна традиції.	2	2	4/7	1	ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 3. Суб'єкти та об'єкти етнополітичних процесів.	2	2	4/10	1	ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 4. Міжнародний досвід захисту прав національних меншин та втілення його в українському законодавстві. Державна політика щодо репатріантів.	2	2	6/7	1	ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 5. Етнополітичні конфлікти.	2	2	4/10		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 6. Етногенез та етнічна історія українців.	2	2	6/8		ПОТОЧ.

					ОПИТ.
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Етнополітичні виміри історії України					
Тема 7. Етнополітична трансформація на українських землях періоду княжої держави.	2	2	5/10		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 8. Етнополітичне становище України в умовах іноземної колонізації (середина XIV – перша половина XVII ст.).	2	2	4/7		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 9. Міжетнічні взаємини в Українській державі другої половини XVII – XVIII ст.	2	2	5/10		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 10. Українські землі під владою Російської та Австро-Угорської імперій: етнополітичний аспект.	2	2	5/10		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 11. Національне питання в період Української революції 1917–1921 рр.	2	2	6/10		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 12. Українці в складі СРСР та інших східноєвропейських держав (1920-ті – середина 1950-х років): правосуб'єктний статус та етнополітичне становище.	2	2	6/10		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 13. Проблеми національного розвитку в СРСР другої половини 1950-х – 1991 р.	2	2	6/10		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 14. Етнополітичні процеси в незалежній Україні на сучасному етапі.	1	1	6/10		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тема 15. Зовнішньополітичний напрям етнополітичних процесів в Україні.	1	1	5/10		ПОТОЧ. ОПИТ.
Тренінг			4		
Разом	28	28	83/138	3	

5. Тематика практичних занять

Тема 1. Сутність та особливості навчальної дисципліни «Етнополітика України та суспільні трансформації» (2 год.).

Мета: Визначити предмет і завдання етнополітичних процесів в Україні як навчальної дисципліни. Охарактеризувати основні функції, завдання, структуру і методи етнополітичної науки.

Питання для обговорення:

1. Предмет курсу «Етнополітика України та суспільні трансформації» і його завдання.
2. Основні функції, мета та завдання вітчизняної етнополітики.
3. Загальнонаукові та специфічні методи дослідження етнополітики, її структура та складові.
4. Історіографічні етапи дослідження етнополітичних процесів в Україні.

Тема 2. Еволюція етнополітичної думки (2 год.).

Мета: Простежити спільні й відмінні риси генези зарубіжної та вітчизняної етнополітичної думки.

Питання для обговорення:

1. Концептуальні засади етнополітичних ідей представників Західної Європи та США.

2. Особливості розвитку української суспільно-політичної думки ІХ – початку ХХ ст.
3. Етнополітична програма Української національної революції 1917–1921 рр.
4. Актуальні історіософські, етнополітологічні проблеми розвитку українського суспільства 1920-х років – початку ХХІ ст.

Тема 3. Суб'єктно-об'єктна детермінація етнополітичних процесів (2 год.).

Мета: Охарактеризувати етнополітичну суб'єктність націй, національних (етнічних) меншин і корінних народів.

Питання для обговорення:

1. Економічні й соціокультурні фактори як важлива передумова етнополітичної суб'єктності. Об'єкти етнополітичних процесів.
2. Нація як один із найголовніших суб'єктів етнополітичних процесів.
3. Концептуальні засади етнополітичного розвитку українського суспільства.

Тема 4. Захист прав національних меншин: міжнародний досвід та український контекст (2 год.).

Мета: Визначити основні засади світової практики захисту прав національних меншин.

Питання для обговорення:

1. Національні меншини в контексті світової практики захисту їхніх прав.
2. Регіональні системи захисту прав меншин. Політика «мультикультуралізму».
3. Застосування в національному законодавстві та практиці міжнародних стандартів захисту прав меншин.

Тема 5. Сутність, специфіка та причини етнополітичних конфліктів (2 год.).

Мета: Проаналізувати найпоширеніші причини етнополітичних конфліктів та способи їхнього врегулювання.

Питання для обговорення:

1. Актуалізація етнополітичних проблем. Співвідношення між політичними, міжетнічними та етнополітичними конфліктами.
2. Класифікація та типізація етнополітичних конфліктів.
3. Шляхи і методи розв'язання міжнаціональних проблем.

Тема 6. Історичний контекст етногенезу українців (2 год.).

Мета: Проаналізувати основні теорії походження українців та етнодемографічні наслідки перебування українських земель у складі іноземних держав.

Питання для обговорення:

1. Концепції походження українців. «Звичайна схема «руської» історії й справи раціонального укладу історії східного слов'янства» М. Грушевського.
2. Періодизація етногенезу та етнічної історії українців.
3. Формування сучасної етнонаціональної структури українського суспільства.
4. Кримські татари – корінний народ України.

Тема 7. Етнополітичні процеси на українських землях у період Київської Русі та Галицько-Волинської держави (2 год.).

Мета: Порівняти спільні й відмінні риси етнополітичних процесів у Київській Русі та Галицько-Волинській державі.

Питання для обговорення:

1. Формування українського етносу в період Київської Русі.
2. Проблема цілісності багатоетнічної Русі.
3. Галицько-Волинська держава як об'єднання більшої частини української етнографічної території.
4. Західноєвропейський культурний вплив на Україну.

Тема 8. Етнополітичні аспекти іноземної колонізації України середини XIV – першої половини XVII ст. (2 год.).

Мета: Порівняти етнополітичні процеси на українських землях під час їхнього перебування в складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.

Питання для обговорення:

1. Етнополітичні особливості захоплення руських земель Великим князівством Литовським.
2. Боротьба за Київську митрополію між Великим князівством Литовським та Московією.
3. Національно-релігійні й політико-правові утиски українського народу в Речі Посполитій.
4. Політика Московської держави, Кримського ханства, Молдавського князівства та Угорщини щодо України.

Тема 9. Етнополітика Української держави другої половини XVII – XVIII ст. (2 год.).

Мета: Проаналізувати основні засади етнополітичних процесів Гетьманщини.

Питання для обговорення:

1. Етнополітичні аспекти формування українського козацтва.
2. Заходи Б. Хмельницького щодо обмеження козацько-селянської стихії під час Української національно-визвольної революції.
3. Національно-колоніальна політика Московії та Польщі на Лівобережжі й Правобережжі України. Спустошливі татарські напади.

Тема 10. Особливості етнополітичних процесів на українських землях під владою Російської та Австро-Угорської імперій (2 год.).

Мета: Порівняти особливості етнополітичних процесів на українських землях під час їхнього перебування в складі Російської та Австро-Угорської імперій.

Питання для обговорення:

1. Етнополітика російського царату та формування «малоросійської ментальності».
2. Українсько-польсько-російсько-єврейські національні суперечності Правобережної України.
3. Етнічна різноманітність як особливість Австро-Угорської імперії.
4. Етнополітичні процеси під час Першої світової війни. Трагедія розшматованої нації.

Тема 11. Розвиток національного питання в період Української революції 1917–1921 рр. (2 год.).

Мета: Порівняти етнополітичні процеси в періоди Української Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського, Директорії та ЗУНР.

Питання для обговорення:

1. Політика українських державних формувань 1917–1921 рр. щодо забезпечення етнокультурної самобутності та політичного розвитку національних меншин.
2. Національно-персональна автономія.
3. Причини й наслідки єврейських погромів в Україні.
4. Участь національних меншин у представницьких та виконавчих структурах влади.

Тема 12. Правосуб'єктний статус й етнополітичне становище українців у складі СРСР та східноєвропейських держав у 1920-ті – середині 1950-х років (2 год.).

Мета: Проаналізувати та порівняти основні риси етнополітики СРСР і східноєвропейських держав окресленого періоду.

Питання для обговорення:

1. Етнонаціональна складова політики «коренізації».
2. Національна політика СРСР у період остаточного оформлення радянської командно-адміністративної системи.
3. Основні риси етнополітики східноєвропейських держав між світовими війнами.
4. Етнополітичні процеси періоду Другої світової війни та післявоєнної відбудови.

Тема 13. Етнополітичні процеси в СРСР другої половини 1950-х – 1991 р. (2 год.).

Мета: Проаналізувати проблеми етнонаціонального розвитку в СРСР окресленого періоду.

Питання для обговорення:

1. Відновлення в УРСР елементів українізації під час хрущовської «відлиги».
2. Етнополітичні аспекти включення Кримської області до складу України.
3. Прикриття потреб національного розвитку гаслами «пролетарського інтернаціоналізму» в другій половині 1960-х – середині 1980-х років.
4. Спротив етнонаціональних спільнот насильницькій асиміляції та русифікації в період горбачовської «перебудови».

Тема 14. Етнополітика незалежної України на сучасному етапі (1 год.).

Мета: Проаналізувати політико-правові засади етнополітичних процесів в Україні періоду державної незалежності.

Питання для обговорення:

1. Етнічна гетерогенність та поліконфесійність українського суспільства.
2. Державна етнополітика в Україні та задоволення національно-культурних потреб національних меншин.
3. Проблема Кримської автономії.
4. Еволюція законодавчих засад розвитку національних меншин України.

Тема 15. Етнополітичні процеси в Україні в міжнародному контексті (1 год.).

Мета: Проаналізувати співробітництво України з іноземними країнами та міжнародними організаціями щодо захисту іноетнічного населення.

Питання для обговорення:

1. Захист прав національних меншин у контексті міжнародних договорів та міжвідомчих угод.
2. Участь національних меншин у діяльності неурядових організацій та налагодженні транскордонних контактів.
3. Шляхи утворення діаспор.
4. Українська діаспора у сфері зовнішньої політики України.

6. Комплексне практичне індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання з дисципліни «Етнополітика України та суспільні трансформації» самостійно виконує кожен студент на основі засвоєння програмного матеріалу. КППЗ має охоплювати всі основні теми дисципліни. Виконання КППЗ – один з обов'язкових складових модулів залікового кредиту з дисципліни «Етнополітика України та суспільні трансформації». КППЗ потрібно оформлювати відповідно до встановлених вимог.

КППЗ повинен містити такі розділи:

1. Титульний аркуш містить:
  - назву університету;
  - назву кафедри;
  - назву навчальної дисципліни;
  - номер академічної групи;
  - дату подання викладачеві на перевірку – день, місяць, рік.
2. **Зміст.**
3. **Вступ.** Вступ розкриває сутність, стан наукового завдання і його значення. Тут само вказують мету й завдання дослідження.
4. **Основна частина.** Розкриває наукове дослідження і відповідає обраній темі, вступу й висновкам роботи.
5. **Висновки.** У висновках вказують результати, отримані при проведенні дослідження, пропозиції або рекомендації щодо вирішення поставленого завдання відповідно до результатів дослідження.
6. **Список літератури.** Джерела розміщують за абеткою прізвищ авторів або заголовків. Оформлюють у такому порядку
  - використана література (у т. ч. періодична);
  - література іноземними мовами;
  - Інтернет джерела з обов'язковою позначкою, яка інформація міститься на цьому сайті (порталі). Неприпустиме посилання пошуків на сайти.
7. **Вимоги до оформлення.** Шрифт TimesNewRoman, 14, півторачний інтервал; поля: верхнє й нижнє – 20 мм, ліве – 25 мм, праве – 15 мм.

Варіанти КППЗ

1. Етнічна сфера людського буття.
2. Форми утворення і розвитку етносу: рід, плем'я, народ, нація.
3. Етнополітика великих київських князів.
4. Мова як чинник етноформуючої та етнодиференціюючої ознаки етносів.
5. Етнополітичні обставини утворення Великого князівства Литовського і Руського.
6. Литовсько-польські унії в історичній долі українського народу.
7. Етнополітика гетьмана Богдана Хмельницького.
8. Особливості ментальності українців.

9. Валуєвський та Емський укази як вияв національної політики Російської імперії.
10. Українське питання в програмах українських політичних партій початку ХХ ст.
11. Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років
12. Історичне підґрунтя поліетнічності населення України.
13. Асиміляторська політика Польщі та Росії.
14. Взаємозв'язок етнічних та релігійних факторів у психології етносів.
15. Національна політика в УРСР: від українізації до русифікації.
16. Етнополітичний чинник Другої світової війни.
17. Спроба формування « нової історичної спільноти – радянського народу » та її невдачі.
18. Український націоналізм: ідеологія, практика, сучасний стан.
19. Етнічно-змішані сім'ї та проблема формування їх етнічної й національної ідентичності.
20. Мовна політика в сучасному світі та в Україні.
21. Релігійність етносів в Україні (історико-психологічний ракурс).
22. Вплив конфесійного фактора на етнополітичну ситуацію в Україні.
23. Мовна політика як фактор етносоціальної стратифікації.
24. Вплив розколу православної церкви на процес консолідації української нації.
25. Особливості етнополітики Української держави в Криму.
26. Кримськотатарський національний рух в Україні.
27. Вплив української діаспори на етнополітичну ситуацію в Україні.
28. Етнополітична ситуація в Закарпатті. Феномен русинства.
29. « Російське питання » в Україні як форма іноземного впливу.
30. Етнополітичні та релігійні аспекти російсько-української війни 2014–2024 рр.

7. Самостійна робота студентів

Самостійна робота, як одна із форм засвоєння навчального матеріалу у вільний від обов'язкових занять час і без участі викладача, передбачає особистісно-орієнтовану організацію самоосвіти студента. Організація самостійної роботи вимагає особливої уваги, тому що частина питань кожної теми виноситься на самостійне опрацювання студентами, а матеріал, передбачений для засвоєння під час самостійної роботи, виноситься на екзамен. Самостійна робота забезпечується необхідними навчально-методичними засобами (у тому числі конспектами лекцій, навчально-методичними розробками для самостійного вивчення дисципліни, періодичними виданнями). Студенти мають можливість самостійно опрацьовувати навчальний матеріал у бібліотеці, навчальних кабінетах і комп'ютерних класах з використанням мережі Інтернет, а також у домашніх умовах (при отриманні відповідного пакету навчально-методичної літератури).

№ п/п	Тематика	К-ть годин
1	Етнополітика України та суспільні трансформації як навчальна дисципліна.	4/7
2	Зародження та розвиток етнополітичної думки: західна і вітчизняна традиції.	5/7
3	Суб'єкти та об'єкти етнополітичних процесів.	5/7
4	Міжнародний досвід захисту прав національних меншин та втілення його в українському законодавстві. Державна політика щодо репатріантів.	5/7
5	Етнополітичні конфлікти.	4/7
6	Етногенез та етнічна історія українців.	4/8
7	Етнополітична трансформація на українських землях періоду княжої держави.	3/7
8	Етнополітичне становище України в умовах іноземної колонізації (середина XIV – перша половина XVII ст.).	4/7
9	Міжетнічні взаємини в Українській державі другої половини XVII –	3/7

	XVIII ст.	
10	Українські землі під владою Російської та Австро-Угорської імперій: етнополітичний аспект.	4/8
11	Національне питання в період Української революції 1917–1921 рр.	4/7
12	Українці в складі СРСР та інших східноєвропейських держав (1920-ті – середина 1950-х років): правосуб'єктний статус та етнополітичне становище.	4/8
13	Проблеми національного розвитку в СРСР другої половини 1950-х – 1991 р.	4/7
14	Етнополітичні процеси в незалежній Україні на сучасному етапі.	5/7
15	Зовнішньополітичний напрям етнополітики України.	3/7
Разом		61/108

8. Навчальний тренінг: вимоги та умови проведення (4 год.)

Організація та проведення тренінгу

Тренінг (training) – це запланований процес модифікації (зміни) відношення, знання чи поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду з тим, щоб досягти ефективного виконання поставлених завдань в одному із видів діяльності або в певній галузі. Тренування (від англ. to train – виховувати, навчати) – комплекс вправ для пристосування його до підвищених вимог і складних умов роботи й життя.

Порядок проведення тренінгу

- Вступну частину** проводять з метою ознайомлення студентів з темою тренінгового заняття.
- Організаційна частина** полягає у створенні робочого настрою в колективі студентів, визначенні правил у вигляді таблиць, бланків документів.
- Практичну частину** реалізують шляхом виконання завдань у групах студентів у кількості 3–5 осіб з певних проблемних питань теми тренінгового заняття.
- Підведення підсумків.** Обговорюють результати виконаних завдань у групах. Обмін думками з питань, які виносили на тренінгові заняття.

Тематика тренінгів:

- Інтелектуальна гра «Дебати» на тему «Етнополітичні та релігійні аспекти російсько-української війни 2014–2023 рр.».
- Інноваційна гра на тему: «Основні напрямки етнополітичної діяльності Української держави на Кримському півострові після його звільнення з-під російської окупації».

9. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни «Етнополітика України та суспільні трансформації» використовуються наступні засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання: стандартизовані тести; поточне опитування; залікове модульне тестування та опитування; наскрізні проекти; командні проекти; аналітичні звіти, реферати, есе; розрахункові та розрахунково-графічні роботи; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; оцінювання результатів КППЗ; студентські презентації та виступи на наукових заходах; розрахункові роботи; завдання на лабораторному обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо; ректорська контрольна робота; комплексний іспит; екзамен; інші види індивідуальних та групових завдань.

Види роботи студента:

1. Робота на практичних заняттях

- участь в обговоренні питань;
- презентаційні виступи на заняттях;
- застосування кейс-методу;

- активна участь у ділових іграх, дебатах;
- розв'язання тестових завдань.

2. Самостійна робота:

- робота з джерелами;
- презентація результатів;
- виконання студентського проекту (КПЗ).

3. Контрольні зрізи (написання модульної роботи).

10. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів і перескладання. Для виконання індивідуальних завдань і проведення контрольних заходів встановлюються конкретні терміни. Перескладання модулів відбувається з дозволу дирекції факультету за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності. Використання друкованих і електронних джерел інформації під час контрольних заходів та екзаменів заборонено.

Політика щодо відвідування. Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, карантин, воєнний стан, хвороба, закордонне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу з дозволу дирекції факультету.

Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту.

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2	Заліковий модуль 3	Заліковий модуль 4	Разом
20 %	20 %	20 %	40%	100 %
1. Усне опитування під час занять. (6 тем по 5 балів = 30 балів) 2. Письмова робота = 70 балів.	1. Усне опитування під час занять (9 тем по 4 бали = 36 балів). 2. Письмова робота = 64 бали.	1. Написання та захист КПЗ = 80 балів. 2. Виконання завдань під час тренінгу = 20 балів.	1. Тестові завдання (5 тестів по 6 балів за тест) – макс. 30 балів 2. Теоретичні питання (2 питання) – по 35 балів, макс. 70 балів.	

Шкала оцінювання

<i>За шкалою ЗУНУ</i>	<i>За національною шкалою</i>	<i>За шкалою ECTS</i>
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75–84		C (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60–64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)

1–34	F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)
------	--

Шкала оцінювання

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
	залік
90–100	зараховано
89–70	
60–69	
26–59	не зараховано
1–25	

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№	Найменування	Номер теми
1.	Фліпчарт	1–15
2.	Ноутбук	1–15
3.	Проектор	1–15
4.	Пакет презентаційних матеріалів	1–15

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.). К. : «МП Леся», 2016. 586 с.
2. Андріяш В. І. Державна Етнополітика України в умовах глобалізації: монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 328 с.
3. Антонюк О. В. Основи етнополітики : навч. посіб. К. : МАУП, 2005. 432 с.
4. Асланов С. Етнополітична стабільність держави: політико-правовий аналіз : монографія. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2016. 464 с.
5. Бородінов В. Д. Етнополітологія: навч. посіб. Донецьк : Каштан, 2008. 396 с.
6. Грушевський М. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. Твори: у 50 т. Львів, 2002. Т. 1: Серія «Суспільно-політичні твори», 1894–1907. С. 75–82.
7. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть? К. : Знання України, 1991. 240 с.
8. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ : Темпора, 2012. 304 с.
9. Енциклопедія історії України: Україна – Українці: Кн. 1 / редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.) та ін. ; НАН України. Інститут історії України. К. : «Наукова думка», 2018. 608 с.
10. Енциклопедія історії України: Україна – Українці: Кн. 2 / відп. ред. В. Смолій. К. : «Наукова думка», 2019. 1112 с.
11. Етнополітична безпека України: політико-правові механізми протидії етнополітичній дезінтеграції держави: Наукова записка / Горбатенко В. П. (керівник авт. кол.), Шемшученко Ю. С., Кресіна І. О., Стойко О. М. К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 80 с.
12. Етнополітична культура в Україні: реалії та виклики часу. К. : ПІЕНД, 2010. 431 с.
13. Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, М. Рябчук. Київ: ПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2020. 336 с.
14. Казьмирчук М. Г. Етнополітика : підручн. К. : КП УкрСіч, 2013. 360 с.
15. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Київ: Наш формат, 2019. 320 с.
16. Коришук Р. М. Етнополітологія : навч. посіб. К.: Алерта, 2011. 200 с.
17. Лазарович М. В. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014–2020 роки) : моногр. / Міністерство культури та інформаційної політики України. К. : ПП АВІАЗ, 2020. 452 с.: іл.

18. Лазарович М. В. Державна етнополітика між асиміляторством та мультикультуралізмом. *Вісник Львівського університету*. Серія : Філософсько-політологічні студії. 2015. № 6. С. 222–229. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/8224>.
19. Лазарович М. В. До питання про методологію наукового аналізу державної етнополітики. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє* : щорічник. 2014. Вип. 19 : у 2 ч. Ч. 1. С. 280–302. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/5571>.
20. Лазарович М. В. До питання про предметне поле етнополітики як наукової дисципліни. *Україна–Європа–Світ : міжнародний збірник наукових праць*. Серія : Історія, міжнародні відносини. 2014. Вип. 14. С. 339–343. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/8257>.
21. Лазарович М. В. Етнополітика України : навч.-метод. посіб. 3-тє вид., випр. і доп. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 32 с. URL: <https://moodle.tneu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=66893&redirect=1>.
22. Лазарович М. В. Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 760 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lazarovych_Mykola/Etnopolityka_ukrainskoi_vlady_doby_natsionalno-vyzvolnykh_zmahan_19171921_rokiv_komparatyvnyi_analiz/.
23. Лазарович М. В. Етнополітичні процеси в Україні : навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 31 с. URL: <https://moodle.tneu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=66891&redirect=1>.
24. Лазарович М. В. Історія та культура України : підручник. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 731 с.
25. Лазарович М. В. Політика українських урядів періоду Національно-визвольних змагань 1917–1921 років у сфері міжетнічних відносин: порівняльний аналіз : у 2-х кн. Кн. 1: моногр. / М. Лазарович. International Book Market Service Ltd «Globe Edit», 2019. 688 с. URL: <https://my.globeedit.com/extern/listprojects>.
26. Лазарович М. В. Політика українських урядів періоду Національно-визвольних змагань 1917–1921 років у сфері міжетнічних відносин: порівняльний аналіз : у 2-х кн. Кн. 2: документи і матеріали / М. Лазарович. International Book Market Service Ltd «Globe Edit», 2019. 176 с. URL: <https://my.globeedit.com/extern/listprojects>.
27. Лазарович М. В. Російсько-українська війна (2014–2017 роки) : короткий нарис. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. 240 с.
28. Макарчук С. А. Етнічна історія України. К. : Знання, 2008. 471 с.
29. Мала енциклопедія етнодержавознавства. К. : Довіра, 1996. 942 с.
30. Малий етнополітологічний словник / О. Антонюк, В. Волобуєв, М. Головатий та ін. К. : МАУП, 2005. 288 с.
31. Монолатій І. С. Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр. : моногр. Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2010. 736 с.
32. Національні меншини України у ХХ ст.: політико-правовий аспект / М. Панчук та ін. К., 2000. 357 с.
33. Обушний М. Етнос і нація: проблеми ідентичності. К. : Центр духовн. культури, 1998. 204 с.
34. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К. : Критика, 2015. 430 с.
35. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с.
36. Політологія: енциклопедичний словник / [В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Н.М. Хома]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.
37. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.
38. Рудакевич О. М. Національний принцип: етнополітична концепція нації : моногр. Тернопіль : Економ. думка, 2009. 292 с.
39. Сміт Е.Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка: наук. вид. К.: Темпора, 2009. 312 с.
40. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала. К.: Ніка-Центр, 2006. 320 с.
41. Хрящевська Л. М. Етнонаціональна політика в Україні в період незалежності : навч. посіб. / Миколаїв : Видавн. дім «Гельветика», 2016. 208 с.
42. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща. К. : Дух і Літера, 2013. 552 с.

43. *Abramson H.* A Prayer for the Government. Ukrainians and Jews in Revolutionary Times, 1917–1920. Cambridge : Harvard University Press, 1999. 258 p.
44. *Goldelman S. I.* Jewish national autonomy in Ukraine. 1917–1920. Chicago, 1968. 130 p.
45. *Hunczak T.* Symon Petliura and the Jews: A Reappraisal. Lviv ; New York ; Toronto : Ukrainian Historical Association, 2008. 128 p.
46. *Klimecki M.* Polsko-ukrainska wojna o Lwow i Galicje Wschodnia 1918–1919. Warszawa : Oficyna Wydawnicza Volumen, 2000. 292 s.
47. *Lazarovych M.* «We will give our souls and bodies for our freedom»: Ukraine in the struggle against the armed aggression of the Russian Federation (2014–2020) : monogr. Kyiv : PE AVIAZ, 2020. 452 p.: ill.
48. *Lipset S.* American Exceptionalism: A Double-Edger Sword. New York : W. W. Norton & Company, 1996. 352 p.
49. *Lukomski G., Partacz Cz., Polak B.* Wojna Polsko-ukrainska 1918–1919. Koszalin–Warszawa : Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie, 2004. 296 s.
50. *Pircher E.* Der vertragliche Schutz ethnischer, sprachlicher und religiöser Minderheiten im Völkerrecht. Bern, 1979. 25 s.
51. *Rothschild J.* Ethnopolitics: A Conceptual Framework. New York : Columbia University Press, 1981. 290 p.
52. *Thornberry P.* International Law and the Rights of Minorities. Oxford : Clarendon Press, 1994. 137 p.

РЕКОМЕНДОВАНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

- ✓ Глобальні пошукові системи: Google – домінуюча позиція в світі (70–75 % запитів в мережі Інтернет) – <http://www.google.com>; Bing (друга за популярністю у світі пошукова система) – <https://www.bing.com>; Yahoo (пошуковик-довгожитель, третій за використанням у світі) – <http://www.yahoo.com>; DuckDuckGo (набув популярність за рахунок забезпечення конфіденційності) – <https://duckduckgo.com>.
- ✓ Спеціалізовані пошукові системи: GlobalFileSearch – пошук файлів; Tineye – пошук зображень; PDF Search System (PDFSS) – пошук інформації в форматі PDF; LightStorage – пошук медіа-файлів.
- ✓ Пошук наукової інформації: Google Scholar – <https://scholar.google.com> – ефективна система пошуку наукових праць і науковців у розрізі спеціальностей, тематичних напрямів тощо; ScienceDirect – глобальна онлайн-колекція опублікованих наукових досліджень; BASE: Bielefeld Academic Search Engine – спеціалізується на пошуку наукових праць відкритого доступу; OAIster – зведений каталог метаданих на основі відкритого доступу до цифрових ресурсів; Scirus – пошукова система наукової інформації на спеціалізованих веб-сайтах; SCImago Journal & Country Rank – аналітичний моніторинг наукових показників у розрізі журналів і країн; ScientificCommons.org – платформа з вільним доступом до наукових робіт у відкритих репозитаріях; WorldWideScience.org – глобальна пошукова система наукової інформації в межах національних і міжнародних наукових баз даних.
- ✓ Репозитарії (ресурси у мережі, які зберігають публікації у вигляді файлів, доступних для ознайомлення і поширення): Research Papers in Economics; Kyoto University Research Information Repository; DSpace at West Ukrainian National University (репозитарій Західноукраїнського національного університету) та ін.
- ✓ Сайти-довідники, енциклопедії, інформація про компанії, організації: Вікіпедія (<http://wikipedia.org>); Довідник.інфо (<https://dovidnyk.info>); Офіційна Україна сьогодні (<http://dovidka.com.ua/user/>) та ін.
- ✓ Безкоштовні та платні ресурси з нормативно-правовою інформацією: Верховної Ради України (<http://zakon.rada.gov.ua>); ЛІГА.Закон (<http://www.ligazakon.ua/>);
- ✓ Офіційні сайти органів влади, політичних і громадських організацій: Верховна Рада України (<http://portal.rada.gov.ua/>); Кабінет Міністрів (<http://www.kmu.gov.ua/>); Президент України (<http://www.president.gov.ua/>) та ін.
- ✓ Форуми, чати, блоги тощо: Українська правда (<http://forum.pravda.com.ua>); ЛІГАБізнесІнформ (<http://forum.liga.net/>) та ін.
- ✓ Сайти інформаційних агентств, повністю або частково відкриті для користувачів: УНІАН (<http://www.unian.net/>); РБК-Україна (<http://www.rbc.ua/>) та ін.
- ✓ Безкоштовні електронні підручники онлайн. URL: <http://www.chitalca.html>.
- ✓ Бібліотека Гумер. URL : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Index_Polit.php 7.
- ✓ Бібліотека ПНПУ імені К. Д. Ушинського URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>
- ✓ Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. URL: <https://dcss.gov.ua/>

- ✓ Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. URL: <https://ipiend.gov.ua/>
- ✓ Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mkip.gov.ua/>.
- ✓ Науковий журнал «Politicus». URL : <http://politics.ellib.org.ua/>
- ✓ Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : офіційний сайт. URL: <http://www.nbu.gov.ua>
- ✓ Національна парламентська бібліотека України : офіційний сайт. URL: <http://nplu.org>
- ✓ Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL : www.kmu.gov.ua
- ✓ Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : www.rada.gov.ua
- ✓ Офіційний сайт Президента України. URL : www.president.gov.ua
- ✓ Офіційний сайт Уряду України. URL : www.mon.gov.ua
- ✓ Представництво ООН в Україні. URL: <http://www.un.org.ua/ua/oon-vukraini>